

Nina Bußmannová

Velké prázdniny

Člověk nevidí, jak to všechno roste. Přes noc jsou tu. Na loukách, suťovitých pláních, na pastvinách roztahují plaziví pionýři své výhonky, metr dlouhé, na zemi spočívající stvoly. Zakořeňují se v uzlinách, usazují se v každém koutě, který se jim alespoň trochu zamlouvá. Plody roznášejí mravenci. Oploceným porostem u svahu dovnitř do sídliště, do plotů, na záhony, koberce trávníků, až dolů do sluncem zanedbávané šachty přede dveřmi do garáže na spodním konci nájezdové rampy, do skulin mezi vlhkým kamením, kde se dešťový řetěz stáčí vedle odtokové mřížky a vytváří hnízdo. Kořeny mochny vrůstají na ruku hluboko do spár mezi dlažbou. Někteří se proti pronikání nevídaného porostu brání jedem, mnozí sahají po plynových hořácích, jako paže štíhlých přístrojích, a kvapně ničí zeleň, aniž se přitom musí sehnout. Vypadá to pěkně, pěkně a vznešeně. Natrvalo to ale nepůsobí. Schramm hrabal motyčkou. Pokoušel se jí proniknout hlouběji do spár, aby mohl podchytit vlákna kořínků, a drobnými, opakovanými pohyby je pak uvolnit, vyrýpnout a vypáčit. Pak už mohl vytrhávat celé výhonky pouhými prsty, ty pevněji zarostlé podvlékl zahnutým drátem a vytahoval; nakonec vyškrabal ze spár odseknuté vlásky kořínků.

Předsevzal si, že vyčistí celý nájezd. Práce bude mít dobře na tři dny, možná i na víc. Určitě se objeví nějaké překážky. A taky už nebyl z nejsilnějších. Dokonce i když ho to popadlo, na chvíli neodložil nářadí a místy si myslel, že by se mu to mohlo podařit, ani pak a právě v těch chvílích se nesměl zapomenout. Už jednou to přehnal, to už se nesmělo stát. Bylo to až příliš směšné. Pracoval nepřetržitě třicet let, jediný den nevynechal. To byl jen začátek, vtipkoval, když zdvihal ve sborovně při malé oslavě skleničku: mně se jen tak lehce nezbavíte, řekl Schramm, a jiný soudil: Vždyť vy bez toho ani nemůžete být.

Vždycky se někdo takový našel. Ale když se kolegové krátce před Vánoce nebo před koncem školního roku scházeli u Řeka, aby trochu popili, býval Schramm pokaždé při tom. Naposledy zůstal až do ranních hodin, pokaždé se jako všichni ostatní celý rozjařil, až viděl všechno dvakrát. Přestaneš ty se vůbec někdy ovládat, ptala se ho začínající učitelka a opřela si hlavu o loket, aby se na něj mohla zespodu podívat. Schramm narážel čepelí motyky o kámen dlažby, až to jiskřilo. Mohl být se sebou spokojený. Brzy bude hotov s první řadou, a ta je nejhorší. Dostal se téměř k místu, kde byl před travnatým svahem kousek rovné půdy a rostl tam plamének; jeho nepravé,

plstnaté okolíky už uvadaly, své lodyhy ovinoval kolem drátu, který tu pro něj Schramm napnul.

Vést třídu nejsou žádné čáry, řekl učitelce, a všechno kolem se mu zase rozumně uspořádalo: člověk musí být při věci, vědět, kde stojí a co chce dál dělat. Děti, řekl a zdvihl skleničku, vycítí, když si někdo není svou věcí jistý, když neví jak dál; víš vlastně, jak ti říkají, zeptala se ho a skryla si ústa sevřenou pěstí, vzhlédla k němu krátkými, tmelově těžkými řasami, z nichž zůstávaly na slzní kosti jen drobky mouru. Víš, jak ti říkají! Co jí to dělá vrásky, měl se jí zeptat. Při jeho hodinách nikdy nepadlo hlasitější slovo. A když jednou k něčemu došlo, dokázal to sám rázně utnout.

Není pravda, že na člověka všechno padá a propadá se do prázdnoty, když mu ze dne na den odpadnou navyklé povinnosti; když se plouží z pokoje do pokoje a nevnímá, že začíná stařecky scházet a mluvit sám se sebou, šťastný a vděčný, zavolají-li mu z nějaké firmy, aby se ho zeptali na jeho názor nebo mu něco prodali. Tak daleko to vůbec nemusí dojít. Dny mají mít svůj rytmus, začátek a konec a vždycky stejný tvar, formu, které se lze pevně držet. To není nudné, jen užitečné, musí-li se člověk soustředit na jeden úkol. A všechno, co žije, plní nějakou úlohu, která je nakonec udolá. Když Schramm nakoupil pivo, nemusel z toho nikdo činit nějaké závěry, koupil je pro šneky, protože jich bylo příliš mnoho. Jejich cestičky se třpytily u kraje trávníku, jejich rozhoupané, přes konečky stvolů napnuté nitky se propadaly do pórů v betonu. Jednou v dětství jich našel v koutě zahrady, kde se jako kluk rád zdržoval, celý chuchvalec za hromadou zeminy, kterou tam otec po nějaké práci zanechal. Potem zpěnění, pásli se na zdechlině brouka, přituleni těsně k jeho pancíři, zatímco z celé hromádky vyčnívaly jen konečky tykadel a klepet. Postavil jim tenkrát kolem ochranný plůtek, navršil na sebe těsně klacíky a kamení v přesvědčení, že zvířátka tu zůstanou alespoň do rána, až si jeho zase odvedou do domu. Ale přes den zalezla a v noci se krmila, nacházela a požírala nejmladší rostlinky a působila škodu. Na obranu sypal všude vápno a denně kladl nové pasti. Muselo to být čerstvé, čerstvé tmavé pivo, aby je dokázalo přilákat a oni se v něm utopili.

Bude mít své důvody, říkalo se o Schrammovi, to věděl, věděl, kdo z kolemjdoucích si na něho ukazuje, když se krčil nad prací, seděl na bobku nebo klečel, ale nemohl se ještě starat o to, jak na něho lidi pohlížejí. Nebylo těžké se dovtípit, proč člověk, který se chová svědomitě, vzbuzuje nedůvěru. Opět se jako příklad vnucoval Waid Schmidt. O Waid Schmidtovi bylo možné říkat leccos, rád ho jistě nikdo mít nemusel. Ve své na odív vystavované askezi to byl skrz naskrz zhýčkaný kluk, střízlivý a neschopný běžného lidského citu. Ale to mohl říct jen ten, kdo ho znal, ostatní o něm prakticky nic nevěděli.

Kolik jen bylo posměchu a dokonce stížností, i ze strany učitelů, na jeho pedanterii, jeho přehnanou pilnost; křik to byl tak velký, že přerostl téměř z jednoho dne na druhý v odmítání. Lidé nesnesou, když se někdo chová důsledně. O Waidschmidtovi se říkalo, že přehání, o Schrammovi se říkalo totéž. Zrovna na to teď nechtěl myslet. Chytili ho při pokusu zastavit auto, krátce před termínem posledních zkoušek, když zjevně celé dny bez spánku, bez jídla a vody běhal kolem, prostě běhal. To, co říkal, muselo znít zmateně, celý jeho stav byl na pováženou. Když ho odvezli na kliniku, byl s tím prý srozuměn, dokonce snad projevoval nadšení.

Ať se o Schrammovi vykládalo a šušovalo, co chtělo, před ním i za jeho zády o jeho matce a o něm, o Waidschmidtovi a o něm, nic z toho, co se těchhle vztahů řízených účelem a náhodou týká, nebylo pravda. Nevíme, co si ten druhý myslí. To není nová ani bůhvíjak složitá myšlenka, ale je pravdivá. A mluvení na tom nic nezmění, ani dva, když se shodnou, na tom nic nezmění, i kdyby si byli svou shodou tisíckrát jistí, jen si sobě a druhému něco namlouvají. Waidschmidt se o tom ve své zatvrzelosti něco napřemýšlel. Schramm to věděl líp než kdo jiný, a přece nerozuměl všemu, nevěděl, jak vážně své natrávené a vyvrhované myšlenkové excesy myslí, nevěděl, zda ta svá velká slova vypouští z úst jen na zkoušku, zda tím něco sleduje.

S tebou něco zažijeme! To Schramm věděl hned zpočátku, když stál Waidschmidt jako nováček s aktovkou před osmou třídou. Ještě neuběhl ani týden, na to si Schramm dobře pamatuje, jinak obvyklá doba hájení, a už se na něj soustřeďoval posměch ostatních, pohrdání a naposledy i zášť. Jeho na odiv stavěná ospalost stačila, aby nepovolili; pro aroganci měli vytříbený smysl. A člověk si taky nesmí myslet, že když jde ve Schrammových předmětech o záležitosti přírody, zná jen své výpočty, srážkové mapy a pokusné konstrukce či vzájemné působení hmoty a energie. A že nemá pro zamotané lidské vztahy nejmenší smysl. Opak byl pravdou. Viděl, co se děje, jak rozlišují mezi pánem a kmánem, mezi přítelem a nepřitelem. Ale bylo chybou vměšovat se do zájmů týkajících se jen dětí. Ve Waidschmidtové případě to nejenže byla chyba, nebylo to ani nutné. Larvy, říkával Waidschmidt, žijí svým larvím životem, žerou, co jim kdo předhodí, a víc ani nechtějí, nic, co by je přesahovalo. Potřebují přece nepřitele, vykládal, jinak by nevěděli, kde stojí.

Nebylo mu víc než čtrnáct, když se Schrammovi s těmito myšlenkami předvedl, hned když si ho poprvé vyčíhal před kartografickým kabinetem, protože nebyl s jeho vývody v hodině spokojen. Stál tam, špičky vytočené do stran, aktovku sevřenou na břiše. Kdykoli si Schramm na Waidschmidta vzpomněl, pomyslel na tuhle aktovku z tabákově zbarvené, na rozích už ošklivě ošoupané koženky. Potřebné knihy už v ní

neměly místo, jen blok s tenkými papíry, který Waidschmidt stránku po stránce popisoval v zadní lavici svým drobným, špičatým písmem. A i když si to člověk nemá v těchhle věcech příliš usnadňovat, myslel si Schramm, říkala tahle aktovka o svém majiteli nejspíš všechno, co bylo nutné. Schrammovi nebylo po chuti, že na něho Waidschmidt bezmála každou přestávku čekával u kabinetu s mapami, za jejichž řádný stav a opatrování odpovídal. Kdyby ho byl hned vykázal do patřičných mezí, říkal si Schramm, kdyby byl hned dal na svůj sice nijak převládající, přece však od počátku špatný pocit! Na každou odpověď přicházela další otázka, na každý výrok námitka, jenže to k tomu v tomhle případě patřilo, jako u každého rozhovoru, jenž si to označení zaslouží, v němž nejde o to mít za každou cenu pravdu, ale jde o věc samotnou, u rozhovoru, který nelze nikdy opravdu dokončit, ale vždy jen přerušit. Proto se do toho nechal zatáhnout a na nic nemyslel. Nemyslel na to, co toho kluka žene, jestli si od toho snad neslibuje výhody.

Velké prázdniny byly pokaždé kritická doba. Dokud ještě žila matka, nebylo to o nic snazší, spíš zamotanější. Jí by to rozhodně srozumitelně vysvětlit nedokázal, aniž by se mu nevysmála, a sice právem, říkal si Schramm, matka si právem cenila stručnosti a jasnosti. Pitomost, volala, sotva zvětřila, že některé z jeho tvrzení není dovažené, a na to měla, co se těchhle věcí týká, velmi jemný nos. Pitomost, a tím to pro ni bylo vyřízené, zamáčkuté do cigaretového špačku na dně popelníku, zařazené v její hlavě do rubriky jalovostí. Bilancí má dáti dal, jednoduchý systém. Ještě když odešla do dobročinného ústavu a jejím otázkám už scházela přesnost, nebyl si nikdy jistý, co mu mají zkřivené koutky jejích úst napovědět, zda o jeho výrocih pochybuje, nesouhlasí s nimi nebo už jim nerozumí, když ji v maličkostech, aby ji šetřil, obelhával. Nebo jestli ne ona sama, ale naposledy už jen její tělo tímhle výrazem disponuje, dává jej na odív, aby zachovalo třebaže už nijak pěknou, přece alespoň nějakou formu, když její rozum už řečenému nepřirazoval žádný obsah.

Stačilo, aby mu jednou ujela ruka, tím by to pro ně bylo vyřízené, ale tenhle popis nebyl výstižný. Nikomu neposloužilo, když se do těch událostí či do té záležitosti, jak to ředitelka při jejich posledních telefonátech nazvala, pořád znovu a znovu rýpalo. Člověk může v řadě početních operací hledat donekonečna chybu, vychází-li už od počátku z chybného zadání. Něco takového už Schramm neudělá. Rušitelé se dostavovali brzy, přicházeli zvenčí a sami od sebe. Nejpozději kolem půl desáté už zaslechl hlášení plavčíka z lesního koupaliště nad svahem, slyšel volání a výskot dětí, honících se po málo frekventovaných ulicích sídliště. Kresby křídou zasahovaly bezmála až k jeho nájezdové rampě. Slyšel, jak si za ohradou šuškaří, pravidelně sbírával z keřů a záhonů

hračky, které mu z rozpustilosti házely přes živý plot. A jednou to s nimi dokonce zkusil po dobrém: Pojdme sem, všechny! volal na ně uprostřed ztichlé ulice, v natažené ruce krabici z nalezenými věcmi. Ale nikdo z dětí po nich nesáhl, všechny se na něho jen dívaly, jako by bylo těžké uhodnout, co po nich chce.

Schramm věděl okamžitě, že to nebylo správně. Zejména když za ním Waidschmidt krátce nato přišel znovu a pak ještě jednou. Ale už poprvé mu to zřejmě muselo připadat výjimečné a nechtěl ho posílat pryč, později už ani nemohl, protože se z toho stalo pravidlo. Ale když pak u něho brzy trávil všechny přestávky a i odpolední hodiny, nebylo to už na Schrammovo přání, ale na Waidschmidtovo naléhání. Nenechal se odbýt, nehnulo s ním ani varování, že z toho budou řeči, tomu se jen smál. Jak se smál, když mu Schramm nakonec odmítl dát kvůli jakési zdánlivě zanedbatelné chybě nejlepší známku, smál se, když při hodině odmítl odvodit jeden vzorec, protože to pro tu chvíli bylo moc náročné: vy jste učitel, řekl, vy musíte věci vysvětlovat, a ne z nich dělat záhady.

Takhle mluvil a asi takhle mluvit musel. Ještě ke konci, když si ho k sobě Schramm zavolal, protože už nebyl z jeho chování moudrý. Do zeměpisného kabinetu, který neměl přes veškerou jeho příjemnou odloučenost rád. Nic lepšího ale nebylo. Už se nemůžu dočkat, řekl Waidschmidt, až odsud budu pryč. Neukvapuj se, můj milý, řekl Schramm, podržel mu před očima výsledek poslední písemky a poukázal na nijak zásadní, pouze ve svém souhrnu závažné chyby. Waidschmidt, opřený o zeď, pohlížel na list papíru, stál uvolněně, jako by už o nic nešlo, říkal si Schramm, a: Takhle z Ameriky nic nebude, dodal. A slyšel, jak jásají, slyšel ten hláhol o přestávce ze dvora i přes zavřená okna, volání a výskot a dutý náraz, když míč udeřil za brankovou tyčí o mříž, a poprvé z Waidschmidtových úst uslyšel slovo my.

Bylo to krátce před zkouškami, ostatně jako každý rok, když osmnáctiletí vysedávali na louce u rybníka až do svítání a popíjeli, věnujíce všechny ty krátké noci alkoholu a přísahám, ve vlhké trávě kolem ohně, dokonce i ti, kteří si ještě před nedávnem nestáli za jediný pohled, se zrovna teď, když se měli navždy rozejít, bratřili na celý život. Krátce před závěrečnými zkouškami, kdy bylo možné vidět Waidschmidta v blízkosti jistých skupinek. Proč ne? Na tom nebylo nic zvláštního, nebylo to poprvé, to Schramm věděl, a přece se v tom už nevyznal.

Taková taškařina, řekl Schramm, když si vzpomněl na ten sešit. Vypadl při vyučování děvčeti z první lavice ze srolované mapy mořského proudění a spadl na zem. Zaklapávala právě mapu do držáku a všichni ostatní ji sledovali, i ti z posledních lavic se

dívali na otevřený časopis, který ležel Schrammovi u nohou, hleděli na obrázek, na němž toho bylo vidět najednou až moc, dva páry paží vyrůstající z jednoho trupu v žádostivém propletenci, tělo, zakrývající jiné a ukazující, jak tam někdo leží přes druhého jako pes. Nic nebylo vidět úplně, všechno se dalo jen vytušit, a právě to, říkal si Schramm, bylo na celé té věci tak vtíravé a kazilo mu náladu. Jak tam dřepěli v lavicích, zakrátko dospěli, dřepěli a číhali, co se bude dál dít. A ta urostlá dívka u ještě se chvějící, z držáku vyrolované mapy stála před oblouky šipek na modrém podkladu a nehýbala se. Jen skvrny z jejího příliš často praného výstřihu u krku prokvétaly nad klenbu jejích lící, až do výběžku jejího nepříliš čistého temene. Schramm poklepal nohou na sešitek, nakopl ho, až odletěl a zůstal ležet několik kroků od ní: Co je, budeme tu čekat do zítřka? zeptal se a zatímco cítil, jak se uklidňuje, čekal, až se dívka celá zkoprnělá sehne k zemi, časopis zavře a odnese si ho na své místo, aby mohl napsat na tabuli nadpis a začít hovořit o předmětu hodiny.

Nevěděl, co má Waidschmidt s tou věcí společného. Stejně jako nevěděl, a nikdy se to nedozví, jestli ho očernil nebo o tom pomlčel, jestli udělal nějaké narážky nebo všechno popřel. Očernil a pak ztratil nervy, protože to bylo z poloviny vylhané. Schramm nedospěje k žádnému výsledku, aniž si sám pro sebe dokáže říct, jaké možnosti by se mu zamlouvaly ze všeho nejmíň. A nedokázal určit okamžik, kdy začalo docházet ke změnám, kdy přišly první pochyby. Nebylo to až ve chvíli, kdy se Waidschmidt začal dopouštět drobných chyb, právě v posledních písemkách těch nijak závažných, ale přece nepřehlédnutelných chyb, jaké se stávají z nedbalosti. Z napůl záměrné nedbalosti, jakou zná člověk u těch, kdo chtějí taky jednou ukázat, že jim o to zas až tak nejde. Proto si taky začal tím svým apaticky vytrvalým způsobem vyhledávat přátele a nakonec i děvče. Takové, jakých je mnoho, říkal si Schramm. Ráno seděla se svými kostkami hroznového cukru a ořezanými tužkami na svém místě, s ještě vlhkými, do uzlu stočenými a v temeni vyčesanými vlasy, až bylo vidět, jak ji vybledlé v týle schnou. Když se sklonil vedle ní, aby jí zkontroloval počty, mohl spatřit zčechraná peříčka jejího účesu, nezřetelný přechod do pískově bledého, na krku zpod límce vyrůstajícího chmýří. Nedovolila si žádné chyby, ale byla snad proto nějak zvláštní? O čem si takový Waidschmidt mohl s tím děvčetem povídat, co mohlo vůbec někoho jako on pohnout k tomu, aby se odpoutal od své po léta důsledně vedené, odloučené existence? Co to s tím má co společného, ptal se Waidschmidt, smím-li se ptát.

Pokus, nic jiného nemohla pro Waidschmidta znamenat, pokus, jak to ostatně později sám nazval, myslel si Schramm. Čistě vymydlené nohy, černá obočí, ještě i pod štítkem čepice pochybovačně stažená, když o volných hodinách a po vyučování sama trénovala,

znovu a znovu házejíc míčem plnou silou o zeď tělocvičny. Jak se ostatním přizpůsoboval, říkal si Schramm, v tak krátké době se k nim přidal, lépe řečeno: vnutil se jim, podbízel se, až to bylo hanba.

Nebylo mu po chuti, jak často ten mladík vyhledával jeho blízkost, ale jak za ním téměř ze dne na den přestal docházet, se mu taky nezdálo dvakrát dobré. A na žádnou z jeho otázek žádajících si objasnění Waidschmidt neodpovídal, odbýval je jen nic neříkajícími frázemi a dalšími otázkami, odvádějícími pozornost. Mluvíme o tom a o onom, chápejte, o nic velkého přitom nejde. A s tím sešitem, co s ním mělo být, co tím chcete naznačit? Musíte být přesnější, žádal, mám-li vědět, o čem se mluví. Vy jste učitel, vy musíte věci vysvětlovat, a ne se spokojovat s přibližnostmi. To říkal ten pravý! Uhýbá, říkal si Schramm, uhýbá a odvrací pozornost, místo aby dal jednu užitečnou odpověď. Až si ho k sobě jednou zavolal a protože se mu ani v jednom případě nepodařilo z něho něco dostat, málem ho chtěl zase poslat pryč, když Waidschmidt, už s rukou na klíce a napůl ze dveří, se ještě obrátil.

Jak to vlastně všechno snesete, zeptal se: já na vašem místě bych už dávno přišel o rozum. A rychlým pohybem si prohrábl vlasy, které mu teprve nedávno pořádně dorostly, a vestoje s potěšením naslouchal ozvěně svých slov, zatímco lampička nad nadpražím začala blikat a ohlašovala přestávku. Z chodby sem dolehlo volání a dupot. Řítíš se do toho, varoval ho Schramm, ještě se jednou budeš ohlížet. Dej si pozor, varoval ho, jako varujeme někoho, kdo dělá víc chyb než jindy, z nedostatku pozornosti: takových jako ty tu už bylo... Tak mluvil a pozoroval, že Waidschmidt už ho neposlouchá. Jako by počítal s tím, co přijde, říkal si Schramm, jako by všechny ty věty už znal, a on, Schramm, je přece taky už zná: Kdo chce příliš mnoho, nechce nic, ví snad sám ve svém nitru, ví, že toho nedosáhne, že bude po snech dřív, než se naděje. Zamysli se nad tím, dodal. Waidschmidt napnul krk, bradu, vypjal hrud'. Přišel bych o rozum, nebo bych je zabil, řekl pak, možná obojí, jedno po druhém.

A nikomu ruka neujela. Nic, jak si teď Schramm musel říct, se neudálo náhodou, všechno Waidschmidt plánovitě a záměrně dovedl až do tohohle bodu. Každý výrok byl tahem, při němž už věděl, jak zareaguje na protitah a na další protitah. A dokonce takzvané zhroucení, říkal si Schramm, bylo promyšlené a naplánované jakožto nutný důsledek toho, co se událo předtím. Až úplně do konce, říkal si Schramm, měl před tebou náskok, ještě ve chvíli, kdy se spolu s tebou díval na tvou ruku, na Schrammovu k ráně zdviženou a pak váhavě zmrazenou ruku. Teď jste se napřáhl. Waidschmidt se pousmál.

Konečně by dostal, co si zaslouží, ale on by si to nejen zasloužil, dokonce by to potřeboval, říkal si Schramm, rozhodně by to potřeboval. Ztratit konečně jednu fazónu, být v šoku. Pocítit úlek, kdy se člověk cítí nahý a bláhový, kdy mu dojde řeč, kdy ho konečně někdo popadne a sevře, pořádně sevře. Napřáhl, tak taky uhoď, říkal si Schramm, to bylo to, kam Waidschmidt svými narážkami, svými poznámkami směřoval, to všechno vlastně společně chtěli a přáli si, aby zapadlo jedno k druhému a jejich chování nezůstalo bez následků. Ten mladík se na něho díval bez mrknutí oka, jen pravé, poněkud pokleslé obočí se chvělo, vši tou horlivostí a obavami a u vytržení z toho, že se konečně něco děje.

Tady není nic ke koukání, řekl Schramm a oběma rukama pevně sevřel násadu. Už jen zbývalo, aby jim začal vyhrožovat, když se při hraní příliš dlouho a blízko tísnil u jeho branky, s čely přitisknutými k mříži, a zvědavě k němu nahlíželi dolů ze svahu, do jeho předzahrádky. Ukázal jim motyku, ukázal na kámen, jak se to čeká od někoho, kdo je čím dál větší podivín, bez ženy, bez dětí, ani psa nemá. Ale na to bylo ještě moc brzo.